

UPPSALA
UNIVERSITET

Agent 007 ser svart

En retorisk-kritisk granskning av ras och nationalitet

Anton Björnberg Kalén

Ämne: Retorik

Nivå: C

Poäng: 15 hp

Ventilerad: HT 2015

Handledare: Mika Hietanen

Examinator: Jon Viklund

Litteraturvetenskapliga institutionen

Uppsatser inom retorik

Innehållsförteckning

Introduktion	3
Syfte	3
Tidigare forskning	4
Metod	4
Material	5
1 Limbaugh, Tobin och <i>topoi</i>	7
1.1 ... med rätt att <i>doxa</i>	10
Sammanfattning av analysdel 1	15
2 Internetforum och intersektionalitet	16
2.1 Nationalitet och hudfärg	16
2.2 Bond i relation till andra	21
Sammanfattning av analysdel 2	25
Diskussion	27
Källor och litteratur	29

Introduktion

I läckta mail ifrån Sony kom det fram att Idris Elba ses som en möjlig kandidat som nästa skådespelare att få porträttera James Bond. Som alltid när det diskuteras Bond-skådespelare så gick åsikterna isär även när det kom till Elba. Denna gång fanns det dock en ny aspekt i diskussionen: James Bonds hudfärg. Eftersom Elba är mörkhyad drog det igång en debatt om det är möjligt att Agent 007 är något annat vit. Både stora namn inom och utanför Bondvärlden har uttalat sig i frågan, och Internetforum har gått varma när användare diskuterat detta ämne. Något som har blivit en stor uppgift för båda sidor av argumentationen är att försöka definiera vem James Bond är och vilka attribut som är viktiga för honom. Har James Bond några eviga värden, och i vilken mån är de förknippade med hans yttre? På vilka sätt kan Bonds egenskaper användas av olika sidor av diskussionen för att övertyga sin publik?

Den 24:e Bond-filmen *Spectre* har premiär under tiden som denna uppsats skrivs. Skådespelaren Daniel Craig har antytt att det kanske blir hans sista film som världens mest kände spion. Frågan om vem som ska ersätta honom som Bond är alltså mer aktuell än någonsin.

Syfte

Jag ska göra en intersektionell retorisk-kritisk granskning av diskussionen som förts om huruvida Idris Elba skulle kunna göra James Bond rättvisa. Detta för att få en insikt i vilka värden som debattörerna försöker sammankoppla med Bond och hans nationalitet och 'ras'. Det i sin tur kan ge en ny förståelse av hur Bond, som en brittisk ikon, används för att motivera åsikter kring olika hudfärger samt hur debatten förs om vad sann nationalitet innebär. Mitt mål är att försöka förstå hur Bonds egenskaper som rollfigur och varumärke används som argument för vad det innebär att vara britt, och även vad det innebär att vara vit eller mörkhyad. Genom att analysera argument, både från de som förespråkar och motsätter sig Elba som Bond, anser jag att jag har bäst möjlighet till att få en nyanserad bild av vilka idéer som knyts till karaktären. En retorisk-kritisk analys lyfter fram vilka typer av argument som förekommer i debatten, vilket hjälper oss att se hur relationen mellan Bond och hans nationalitet samt hudfärg används för att motivera idéer om nationstillhörighet och egenskaper knutna till hudfärg.

Tidigare forskning

Det finns mycket forskning som fokuserar på James Bond och nationalism. Kommunikationsprofessorn Marouf Hasian Jr har analyserat Bond-filmen *Skyfall* (2012) i sin artikel ”*Skyfall*, James Bond’s Resurrection, and 21st-Century Anglo-American Imperial Nostalgia”. Han fokuserar på konservativa och imperialistiska inslag, vilket gör att nationalitet även får en stor plats i hans text. Dock tas inte ’ras’/hudfärg upp i någon större bemärkelse. Fokus ligger också på en enskild film i Bond-serien, och inte på debatten kring filmerna. Genusforskaren Lisa Funnell och geopolitiksforskaren Klaus Dodds avhandling ”The Anglo-American Connection: Examining the Intersection of Nationality with Class, Gender, and Race in the James Bond Films” tar upp Bond ur ett intersektionellt perspektiv. I deras text är relationen mellan Storbritannien och USA till stor del i fokus. Även de tar avstamp i filmerna, snarare än i debatten kring dem, och gör en kronologisk analys av olika faser i Bond-filmernas historia. Eftersom tanken om en mörkhyad Bond är ny är den också utforskad. De retoriska och intersektionella analyser som gjorts av Bond fokuserar ofta enbart på filmerna, eller böckerna, snarare än debatten runt dem. Nu när Bonds vithet är ’hotad’ och inte lika självklar som förut, menar jag att det kan vara retoriskt intressant att se hur den motiveras som viktig, eller oviktig. Min analys kommer ha sitt fokus på debatten kring Bond snarare än i rollfiguren själv. Även om jag i viss mån kommer att analysera Bond som rollfigur, så gör jag det med argument från debatten kring dennes hudfärg som grund. Jag menar att min analys har en annorlunda aspekt än tidigare forskning, och mitt analysobjekt skiljer sig från vad föregående forskning har fokuserat på.

Metod

I första delen av min analys kommer jag att göra en topikanalys av två inlägg i debatten kring James Bonds hudfärg. Det ena inlägget är en debattartikel skriven av Zack Tobin som ställer sig positiv till en mörkhyad Bond, medan det andra är en radioprata med amerikanske mediaprofilen Rush Limbaugh som har en negativ inställning till Idris Elba som 007. De två inläggen har flera intressanta meningsskiljaktigheter som gör de intressanta att undersöka, vilka jag tar upp under rubriken analys.

Jag har valt att göra en topikanalys för att kunna se vilka infallsvinklar debattörerna har valt för sina argument. En topikanalys ger mig också goda möjligheter att koppla argumentationen till *doxa*, vilket kan hjälpa mig att se vilka större idésammanhang som argumentet knyts till. Som hjälp för att kategorisera de *topoi* som tas upp använder jag mig av retorikforskaren Mika Hietanens avhandling ”Topikernas teori och praktik”. Hietanen

föreslår ett schema med åtta huvud-*topoi*: definition, jämförelse, delning, relation, omständighet, vittnesbörd, ordval och person.¹ Jag kommer att använda mig av de huvud-*topoi* som visar sig vara relevanta i just denna diskussion.

För att hjälpa mig att definiera relationen mellan *doxa* och *topoi* kommer jag att använda mig av retorikforskaren Maria Wolrath Söderbergs verk *Topos som meningsskapare*. Jag kommer även att använda mig av Chaïm Perelmans tankar kring *doxa* och *topoi*, både uttryckta i hans egna verk *Retorikens imperium* samt i Ruth Amossys text ”How to Do Things with Doxa: Toward an Analysis of Argumentation in Discourse”. Detta för att stödja min topikanalys i att visa på hur argument kan knytas till ett större system av idéer.

Eftersom ras och nationalitet spelar en stor roll i diskussionen jag analyserar, kommer jag att göra en intersektionell analys som komplement till min topikanalys. Jag kommer att titta närmre på argument som förs fram i forumtråden ”Neger nästa Bond!” på hemsidan *Flashback Forum*. Argumenten jag hittar där kommer jag ställa i kontrast mot tankar och teorier som författare inom ämnet intersektionalitet lagt fram. Paulina de los Reyes och Diana Mulinaris verk *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap* tillsammans med Thomas Nakayma och Robert Krizeks ”Whiteness: A Strategic Rhetoric” kommer jag att bruka för att diskutera hur ’ras’ kopplas till nationalitet. För att förstå hur Bond betraktas som subjekt, och hur han skapas i relation med andra, kommer jag att använda mig av Annika Olssons text ”Retorik och intersektionalitet: Sojourner Truth, Zlatan Ibrahimović och renhetens paradox”.

Material

I min första del av analysen har jag begränsat mitt material till två olika debattinlägg. Även om det hade varit av intresse att analysera fler inlägg så anser jag att uppsatsens form och längd gör att två exempel lämpar sig bra. Jag menar även att inläggen väl representerar två olika sidor av debatten, samt att de är retoriskt intressanta för att de når ut till en stor publik de försöker övertyga. Även om Limbaugh, i egenskap av stor radioprofil, når fler människor än Tobin tar båda deras inlägg upp viktiga punkter i debatten och jag menar att deras texter kompletterar varandra.

I min andra del i uppsatsen har jag valt att fokusera på en forumtråd vid namn ”Neger nästa Bond!” som finns på hemsidan *Flashback Forum*. Detta ser jag som ett komplement till

¹ Mika Hietanen, ”Topikernas teori och praktik”, *Retorik och lärande. Kunskap – Bildning – Ansvar. Nordiska konferensen för retorikforskning (NKRF) 2014*, Sofi Qvarnström och Anders Sigrell (red.), Lunds universitet 2015. Under utgivning. Schemat återfinns under rubriken ”Ett praktiskt klassiskt topiksystem”.

de offentliga inläggen jag tittat på i analysens första del. Parterna i forumtråden är på samma nivå med varandra och deltar i en mer levande debatt. Den har ett stort antal inlägg, samt spänner sig över en lång tid, och därför anser jag att den har nog med material för min intersektionella analys. Det viktiga för mig blir att se vilka argument och tankar som frekvent återkommer i debatten och tråden "Neger nästa Bond!" menar jag täcker det behovet väl eftersom den pågått i över tre år och närmar sig 1000 inlägg. Jag har dock valt att inte censurera eller utelämna vissa ord, detta för att kunna återge debatten så verklighetstroget och rättvist som möjligt.

1 Limbaugh, Tobin och *topoi*

Radioprataren Rush Limbaugh och skribenten Zack Tobin har båda gjort uttalanden i frågan om Idris Elba som Bond. Jag kommer i denna del av analysen att göra en topikanalys av båda deras inlägg i argumentationen. Först måste jag se på James Bonds nationalitet, som är ett återkommande ämne i debatten som behandlar om Idris Elba borde ges chansen att få porträttera Agent 007. Limbaugh uttrycker sig om saken i sitt program *The Rush Limbaugh Show*:

James Bond was invented, created by Ian Fleming, a former spy, MI6, and James Bond is a total concept put together by Ian Fleming. He was white and Scottish, period. That is who James Bond is. But now Sony is suggesting that the next James Bond should be Idris Elba, a black Briton rather than a white from Scotland.²

I debattartikeln "Does James Bond have to be white?" tar skribenten Zack Tobin också upp Agent 007:s nationstillhörighet i samband med en reflektion om skådespelaren Denzel Washington skulle kunna axla rollen som James Bond: "... Washington is American, while Bond is as British as Big Ben. [...] American actors can do a British accent just fine, but to have the iconic British spy played by an American would feel almost sacrilegious to some."³ En skillnad värd att notera är att enligt Limbaugh så är Bond en skotte men Tobin ser på Bond som en britt. När Tobin senare i sin text försöker påvisa att skådespelarens nationalitet inte behöver stå i vägen för deras rolltolkning av Bond tar han upp Sean Connery som ett exempel. Tobin menar att Connery anses av många vara den bästa Bond, samtidigt som han är skotsk.⁴ Det Tobin då implicit säger är att Connery inte är britt eftersom han är skotte.

På ena sidan finner vi då Limbaugh som menar att en britt (Elba) inte borde spela den skotske James Bond. På andra sidan återfinns Tobin som menar att en skotte (Connery) är den som lyckats bäst med att spela den brittiske James Bond. En viss förvirring verkar uppstå när Skottland framstår som ett eget land separat från Storbritannien, när det egentligen är så att Skottland är ett delområde i landet Storbritannien.⁵ En merpart av befolkningen i Skottland verkar dock känna att deras nationstillhörighet är skotsk, snarare än brittisk, vilket kan

² Rush Limbaugh, "Is There Any Lighthearted News?", *The Rush Limbaugh Show* 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news (2015-10-27).

³ Zack Tobin, "Does James Bond have to be white?", *Amherst Wire* 23/10 2014, <http://www.amherstwire.com/does-james-bond-have-to-be-white/> (2015-10-27).

⁴ Ibid.

⁵ Salamandra HB, "Skottland", *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/skottland> (2015-10-27).

förklara svårigheterna som uppstår kring argumenten rörande Bonds (och dennes rollinnehavares) nationalitet.⁶

Limbaugh hämtar sina argument för att James Bond är skotsk från böckerna av författaren Ian Fleming: "Ian Fleming never created a black Brit to play James Bond. The character was always white. He was always Scottish."⁷ James Bond avslöjas ha skotskt påbrå (närmare bestämt en far från Skottland) i boken *You Only Live Twice*, detta var dock en följd av att Fleming uppskattade den skotske Connerys tolkning av Bond.⁸ Filmerna påverkade alltså böckerna denna gång, och det är möjligt att mena att rollfiguren James Bond blev halv-skotsk snarare än att han alltid har varit hel-skotsk. Att Limbaugh hänvisar till Bond som skotte hjälper dock honom i hans argumentation: Limbaugh vill peka ut skillnaderna mellan Elba och Bond. Debattörerna i diskussionen Elba-Bond anser jag utgår i stor del från huvud-*topos* jämförelse, framförallt dess underkategorier likheter och olikheter. Limbaugh är då inget undantag. När han väljer att fokusera på Bond som skotte, istället för britt, så finner han en olikhet mellan rollen James Bond och skådespelaren Idris Elba: de delar inte samma nationstillhörighet/nationsidentitet.

När Limbaugh gör denna jämförelse så breddar han frågan om skådespelarvalet till något mer än att bara handla om hudfärg, det handlar om nationstillhörighet också. Även om Limbaugh främst i sin monolog fokuserar på just hudfärg så kan nationsfrågan vara en strategisk manöver för att visa att hans missnöje med Elba grundar sig på fler saker än bara att skådespelaren är mörkhyad. Att Limbaugh inte väljer att jämföra Elba med tidigare skådespelare som axlat rollen som Bond kan även det vara ett taktiskt val. Det är bara en skådespelare från Skottland (Connery) som någonsin spelat agenten, medan två engelsmän har gjort det (Roger Moore och aktuella Daniel Craig).⁹ Limbaugh hade alltså möjligtvis kunnat finna mer likheter om han jämfört Elba med tidigare skådespelare än själva rollfiguren Bond.

När Tobin argumenterar för att Elba skulle kunna spela Bond så letar även han efter både likheter och olikheter. Tobin menar att många var missnöjda med att Craig var blond trots att alla hans föregångare hade svart hår. (Hur han kan tycka att Moores hår är svart är för mig ett mysterium.) Trots den utseendemässiga skillnaden menar Tobin att Craig ändå lyckats

⁶ The Scottish Government, "Overview of Equality Results from the 2011 Census Release 2", <http://www.gov.scot/Publications/2014/03/7340/16> (2015-10-27).

⁷ Rush Limbaugh, "Is There Any Lighthearted News?", *The Rush Limbaugh Show* 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news (2015-10-27).

⁸ John Shelton Lawrence, "The American Superhero Genes of James Bond", *James Bond in World and Popular Culture: The Films are Not Enough*, Robert G. Weiner, B. Lynn Whitfield & Jack Becker (red.), Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing 2011, s. 332.

⁹ Shelton Lawrence 2011, s. 332.

passa in i 'James Bond-arketyper' och att en mörkhyad skådespelare även skulle kunna göra det.¹⁰

Tidigt i debattartikeln presenterar Tobin de kvalitéer han menar att en bra Bond ska besitta: han ska vara tuff, stilig och sofistikerad. Han beskriver det också som att den mörkhyade och amerikanske skådespelaren Denzel Washingtons hudfärg och nationstillhörighet inte är ett problem för hans trovärdighet som Bond ("... his race and nationality aren't an issue ...").¹¹ Tobin väljer att förkasta nationalitet som något viktigt hos skådespelaren och fokuserar istället på de personlighetsmässiga likheter han ser mellan Bond och skådespelarna Elba och Washington. När väl olikheter betonas i Tobins text så är det för att belysa möjligheter, snarare än begränsningar: Trots att Connery är skotte gjorde han en hyllad prestation som brittiske Bond. Trots att skådespelaren Henry Cavill är britt lyckades han gestalta den amerikanska ikonerna Stålmannen. Även det tidigare exemplet om Craigs blonda hår faller in här.

Tobin och Limbaugh har tydligt skilda meningar om vem James Bond är och vilka värden som rollfiguren besitter. Det är möjligt att se det som att den allmänna huvud-*topos* 'Definition' spelat en stor roll i Tobin och Limbaughs argumentation. För att de båda debattörerna ska kunna påvisa likheter och skillnader mellan Bond och Elba behöver de först argumentera för vem James Bond faktiskt är. Ett problem som uppstår när Bond ska definieras är att han, som fiktiv person, har porträtterats på många olika sätt. Raymond Benson, författare av ett flertal James Bond-romaner, menar att 007 har många sidor:

The problem is that "James Bond" has become so many different things to audiences around the world. There are those who believe Bond is the tough, sardonic, and sexy Sean Connery. Slightly younger people prefer the coolly sophisticated and humorous Roger Moore. Still others prefer the action man who successfully incorporated a little of every Bond actor that preceded him - Pierce Brosnan. And yet, the true Bond aficionados - the readers of Ian Fleming's original books - see Bond as the cold, brooding spy Fleming created, a completely different entity than what has been portrayed at the cinema.¹²

De kvalitéer som Tobin såg som viktiga för James Bond går att hitta i Bensons beskrivningar av filmversionerna av agenten: han är tuff, sofistikerad och attraktiv (jämför Tobins "stilig")

¹⁰ Zack Tobin, "Does James Bond have to be white?", *Amherst Wire* 23/10 2014, <http://www.amherstwire.com/does-james-bond-have-to-be-white/> (2015-10-28).

¹¹ Ibid.

¹² Raymond Benson, "Can the Cinematic Bond Ever Be the Literary Bond?", *James Bond in the 21st Century: Why We Still Need 007*, Glenn Yeffeth & Leah Wilson (red.), Dallas, TX: BenBella Books 2006, s. 11.

med Bensons ”sexig”). Det är möjligt att Tobin, till skillnad från Limbaugh, formar sin bild av hur Bond ska vara enbart på hur denne presenteras i filmerna.

Bensons resonemang om att den filmatiska Bond är helt olik från den litterära Bond skulle kunna anses vara okompatibelt med Limbaughs sätt att understödja sin argumentation. Limbaugh hämtar trots allt argument för hur ’film-Bond’ ska vara genom att hänvisa till hur ’bok-Bond’ är. Å andra sidan kan det ses som att Limbaugh faktiskt håller fast vid de två konstanta egenskaperna han ser hos James Bond (oavsett vilket medium agenten framträder i): han är skotsk och vit.

Inom politiken beskriver sig Limbaugh som konservativ, och jag menar att han även ser konservativt på denna fråga.¹³ Filosofiprofessorn Torbjörn Tännsjö menar i sitt verk *Konservatism* att en konservativ attityd ”... kännetecknas av en vilja att bevara det som är existerande, väl etablerat och välbekant, *därför* att det är existerande, väl etablerat och välbekant.”¹⁴ Att Bond då, enligt Limbaugh, alltid har varit vit och skotsk blir då ett argument i sig för varför han ska fortsätta vara det – åtminstone för den del av Limbaughs publik som delar hans konservativa syn. Att Limbaugh hänvisar till de litterära verken ger förmodligen tyngd till argumentet eftersom romanerna existerat längre än filmerna. Det ger ett intryck av att Bonds hudfärg och (skotska) nationalitet är egenskaper som föregår filmerna och att de är attribut filmerna borde bevara.

1.1 ... med rätt att *doxa*

I sin avhandling *Topos som meningsskapare* menar Maria Wolrath Söderberg att *topos* har en stark relation till *doxa*. Jag kommer använda mig av Wolrath Söderbergs definition av *doxa* som är: ”Föreställningar och antaganden som omfattas av en grupp ...”¹⁵ Hon konstaterar även: ”Doxa kan inte ge några absoluta grundsatser eller oproblematiske axiom, men däremot tillfälliga stödpunkter och redskap för såväl tankeutveckling som kritik. Och det är dem vi kallar *topos*.”¹⁶ Tobin och Limbaugh är uppenbarligen inte del av samma *doxa* när det gäller föreställningen om vem James Bond är. Det kan vara en förklaring till hur de med samma *topoi* (definition och jämförelse) kan nå så pass olika resultat i sin argumentation. När de båda

¹³ Rush Limbaugh, *The Rush Limbaugh Show*, ”The Trump Movement Isn’t About Conservatism – It’s About Americanism” 2/9 2015,

http://www.rushlimbaugh.com/daily/2015/09/02/the_trump_movement_isn_t_about_conservatism_it_s_about_americanism I sista stycket sammanfattar Limbaugh: ”Now, look, the overall point is I love conservatism; I am one.” (2015-11-03)

¹⁴ Torbjörn Tännsjö, *Konservatism* (Bildas ismer), Stockholm: Bilda Förlag 2001, s. 164.

¹⁵ Maria Wolrath Söderberg, *Topos som meningsskapare. Retorikens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation*. Ödåkra: Retorikförlaget 2012, s. 70.

¹⁶ Wolrath Söderberg 2012, s. 71.

parterna försöker förmedla nyckelvärden för Bond (skotsk och vit kontra tuff, sofistikerad och stilig) blir det ett försök att övervinna läsaren/lyssnaren till att 'gå med' i respektive parts *doxa* om vad som är viktigt för Bond (eller snarare vem James Bond faktiskt är.)

Att knyta rätt värden till Bond blir senare väldigt viktigt i debatten. Detta för att kunna påvisa skillnader eller likheter som skådespelaren som porträtterar 007 besitter. Att påpeka att Elba är mörkhyad för någon som anser att tuffhet, stilighet och sofistikation är det som kännetecknar Bond gör nog föga nytta för att övertala den personen om att Idris Elba inte borde spela Agent 007. På samma vis kan det vara hopplöst att påstå att Elba är just tuff, stilig och sofistikerad för någon som är av åsikten att det är av stor/störst vikt att Bond (och dennes rollinnehavare) är vit och skotsk.

Retorikprofesorn Ruth Amossys text "How to Do Things with Doxa: Toward an Analysis of Argumentation in Discourse" tar bland annat upp Chaïm Perelmans syn på skillnaden på *doxa* beroende på vilken publik talaren vänder sig till: "According to [Perelman], the orator mainly draws on sociohistorical opinions and beliefs when he or she addresses a particular audience; he or she draws on generally accepted patterns when addressing the "universal audience."¹⁷ Limbaugh vänder sig framförallt till en specifik konservativ grupp i hans radioprogram (som märks på argumentet att Bond alltid varit och skotsk) men han bygger även upp en bild av hur han uppfattar att den allmänna meningen kring frågan är. Alltså hur *doxa* hos det universella auditoriet ser ut.

Limbaugh diskuterar kring Elba som nästa Bond och menar att "... we're not supposed to have a problem with this. I mean, it's the movies. Come on, we've had 50 years of white James Bonds. We need to spread it out. We need to be equal. We need to be fair about this."¹⁸ Åsikterna här framförs i vi-form och jag förmodar att Limbaugh refererar till vad han uppfattar som den allmänna uppfattningen kring diskussionen, det vill säga *doxa* hos det universella auditoriet. Det skulle kunna peka på att Limbaugh menar att hans åsikt går emot vad de flesta tycker i frågan, eller åtminstone vill han ge skenet av att så är fallet. Limbaugh verkar föreslå att det generella tanken kring Bond-serien är att den måste förnyas: "The franchise needs to get hip. The franchise needs to get with the 21st century."¹⁹ Han vänder sig emot det han målar upp som den vedertagna åsikten i frågan, och det ser jag som en indikation på att han riktar sig mot en specifik grupp, snarare än att han försöker argumentera

¹⁷ Ruth Amossy, "How to Do Things with Doxa: Toward an Analysis of Argumentation in Discourse", *Poetics Today* vol. 23, 2002:3, s. 475.

¹⁸ Rush Limbaugh, "Is There Any Lighthearted News?", *The Rush Limbaugh Show* 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news (2015-11-05).

¹⁹ Ibid.

till det universella auditoriet. Limbaughs konservativa lyssnare kan säkerligen känna igen sig i scenariot att den allmänna opinionen vill att Bond ska ändras, medan de själva vill att han ska förbli som han alltid varit. Kanske är det så att Limbaughs lyssnares *doxa* är att den allmänna *doxa* inte speglar deras åsikter.

I Retorikens imperium beskriver Perelman hur bilden av en person kan förändras beroende på vilket perspektiv den ses ifrån:

Ju längre ned i historien en person sjunker, desto mer fastlåst blir den bild vi har av henne. Men denna fastlåsnings förblir alltid relativ – den är utlämnad åt de perspektivskiften som, vid struktureringen av personen, fäster större vikt vid vissa tidigare försummade handlingar, vilkas avgörande karaktär man nu framhåller. Förutom då det gäller personer vilkas natur ges *a priori*, som Gud eller Satan – ger sig personer till känna endast via sina manifestationer ...²⁰

Även om det går att säga att Bond är mer aktuell och levande än någonsin, så har rollen nog för många en väldigt fastlåst bild på grund av dess långa historia. De perspektivskiften som finns rörande Bond är inte nödvändigtvis bara historiska skiften (hur det universella auditoriets *doxa* ändrats över tid) utan också hur annorlunda *doxa* kan vara i olika samtida grupper som diskuterar vem 007 är och borde vara. I denna debatt är det dock inte Bonds tidigare handlingar som behandlas, utan det är snarare karaktärsdrag och yttre faktorer man väljer att framhålla. Möjligen är det så att Bond som fiktiv och väletablerad person inte bedöms så mycket utifrån sina handlingar, för vi vet vid det här laget vad som motiverar dem. Perelman menar att:

Tidigare handlingar bidrar till agentens[!] goda eller dåliga rykte [...] Dessutom skapar ryktet en gynnsam eller ogynnsam fördom, eftersom det är inom den kontext som formas av en person som man kommer att tolka alla hennes handlingar och tillskriva henne en *avsikt* som passar med den föreställning man gör sig om henne.²¹

Bond blir då, som i Perelmans exempel med Gud och Satan, en abstrakt person vars natur vi känner på förhand - Bond är hjälten och att hans handlingar drivs av ett intresse för Storbritanniens bästa. Men, (återigen) i likhet med Gud, går det uppenbarligen ändå att diskutera vem Bond är, vilka delar av hans natur som är väsentliga och hur han ska tolkas.

När Limbaugh menar att Bond borde vara vit och skotsk så använder han sig av ett auktoritetsargument när han hänvisar till Flemings vision av rollfiguren. Perelman menar att

²⁰ Chaïm Perelman, *Retorikens imperium*, Ödåkra: Retorikförlaget 1977, s. 109.

²¹ Perelman 1977, s. 109-110.

just auktoritetsargument får mycket kritik för att de motarbetar nyheter och förändringar.²² Denna kritik behöver inte ses som ett problem för Limbaugh, med tanke på hans konservativa värderingar. Att ses som någon som är emot förändring kan säkert vara positivt för honom, åtminstone om han försöker nå fram till en konservativ publik. Värt att notera är att Limbaugh vänder sig emot auktoriteten 'den allmänna meningen' i och med hans uppmålning av att hans åsikt går emot det universella auditoriets *doxa*.

Perelman förklarar att den som använder auktoritetsargument "... ser till att framhäva värdet hos den auktoritet som passar till hans eller hennes tes, samtidigt som den auktoritet som stödjer motståndarens tes nedvärderas."²³ Limbaugh lyfter inte upp Fleming mer än att säga att han faktiskt skapat James Bond, vilket mer än räcker i det här fallet. Men han nedvärderar däremot 'den allmänna meningen' genom att visa på vilka konsekvenser det skulle kunna ge att låta Elba porträttera Bond: "And if Idris Elba is going to play James Bond and if that's a natural hit and that's the only way we can go and then let's see, how about Hugh Grant as Michael Sam?"²⁴

Detta är ett av många exempel som Limbaugh tar upp för att påvisa hur märkligt det skulle bli om vita skådespelare skulle gestalta svarta verkliga personer. Allt för att påvisa hur märklig åsikten hos 'allmänheten' är. Argumentet i sig skulle kunna vara ett exempel på fallasin det sluttande planet.²⁵ Följden att vita skådespelare skulle börja gestalta mörkhyade verkliga personer för att Elba spelar Bond är inte självklar. Limbaugh erkänner även själv att det finns en skillnad mellan att gestalta James Bond och en verklig person.²⁶ Ändå kan argumentet ha en betydande effekt, eftersom det ska måla upp en bild av hur Limbaughs motståndare tänker, vilket gör att fallasin möjligen tillskrivs dem och inte Limbaugh själv.

Ser man på Tobins argumentation så hänvisar även han till en auktoritet inom Bondvärlden, nämligen Sean Connery. Även om Tobin inte tar upp Connerys vision över hur Bond ska vara så sätter han upp honom som ett exempel på någon som tolkat rollfiguren väl. Möjligen anser Tobin att Connerys Bond har en hög *prestige*, ett begrepp som Perelman förklarar som den påverkan en person har över hur dennes handlingar tas emot och att det är

²² Perelman 1977, s. 110-111.

²³ Perelman 1977, s. 111.

²⁴ Rush Limbaugh, "Is There Any Lighthearted News?", *The Rush Limbaugh Show* 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news (2015-11-17). Michael Sam är en mörkhyad amerikansk fotbollsspelare och Hugh Grant är en vit skådespelare.

²⁵ Mika Hietanen, "Fallasianalys för retoriker", *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, Otto Fischer, Patrik Mehrens och Jon Viklund (red.), Ödåkra: Retorikförlaget 2014, s. 56-57. "... man argumenterar för att något kommer att leda till något annat så att det sätter hjulen i rullning och leder till ett oönskat tillstånd, utan att ange skäl för varför det ursprungliga läget skulle leda till det slutliga läget."

²⁶ Limbaugh 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news (2015-11-17).

”... en kvalitet som hos andra väcker en benägenhet att imitera.”²⁷ Även om Tobin möjligen inte vill imitera Connerys Bond, och aldrig kommer få chansen att spela rollfiguren själv, så verkar han anse att Connery är ett exempel för kommande Bond-skådespelare. De borde alltså (i viss mån) imitera Connery.

När en diskussion rör en såpass väletablerad rollfigur, vars motiv vi redan känner till, kan *prestige* bli ett viktigt begrepp: vi vet varför handlingarna begås, men i vilken grad kan skådespelaren göra de handlingarna trovärdiga för oss? Med andra ord: i vilken mån de kan påverka hur deras handlingar tas emot av oss (åskådarna). Detta kan såklart bero mycket på aktörens skådespelarinsats, men också andra saker som snarare rör primärethos: t.ex. utseende och hudfärg. Lyckas skådespelaren väl med att trovärdigt gestalta Bonds handlingar kan det leda till en förändring hos *doxa* bland publiken. Till exempel kan personer som tidigare varit skeptiska mot att Bond skulle kunna vara blond ändrat sig efter att ha sett Craig på filmduken. Lyckas Craig sälja in sig som Agent 007 hos dem, trots sin hårfärg, förändrar han bilden av vad som är viktigt för Bond (eller snarare vad som är oviktigt för denne – vilken färg agenten har på håret.)

Perelman anser att ”De sociala teknikerna – språket, moralen, rätten och religionen – bidrar till att förstärka intrycket av enhet och stabilitet.”²⁸ De som står på Tobins sida i debatten anser nog att Bonds tuffhet och sofistikerade sätt är en del av de sociala teknikerna som förankrar rollen och ger den en känsla av kontinuitet. Perelman menar att ge någon ett epitet är en teknik för att ge en enhetlig bild av någon och tar upp exemplet ”Karl den Store med blomsterskägget”, vilket jag anser visar på att även (tillfälliga) yttre attribut kan göras till något förankrande.²⁹ I Tobins fall blir det yttre attributet Bonds stilighet något som ger stabilitet till rollfiguren (i tillägg till det sociala) trots att denne genomgått många förändringar och skådespelarbyten genom åren. Värt att notera är att ”med rätt att döda” kan ses som ett stående epitet hos Bond, vilket kan avslöja en önskan om förankring av 007 hos människorna bakom Bond-filmerna.

Trots den stabila bild vi har av en person så menar Perelman att den ändå är ”... fri, spontan, och har förmåga till förändring, anpassning [...] Det är på detta sätt som en person skiljer sig från ett objekt.”³⁰ Eftersom att Bond är en fiktiv person möjliggör det att även hans hudfärg kan diskuteras. Andra egenskaper så som födelseort, ålder och längd är också de öppna för förändring hos Bond, vilket inte hade varit möjligt om det gällde en verklig

²⁷ Perelman 1977, s. 110.

²⁸ Perelman 1977, s. 108.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

människa. Debattören Roland Hulme argumenterar i artikeln ”Should There Be a Black Bond?” för att James Bond är en titel snarare än ett namn: ”... George Lazenby lamented that ‘this never happened to the other fella’ in the pre-credits sequence; suggesting that the name James Bond and the number 007 wasn’t a singular individual, but an identity passed from one secret agent to another.”³¹ Detta skulle betyda att möjligheten för Bonds förändring närmast vore oändlig.

Sammanfattning av analysdel 1

Rollfiguren James Bond har hängt med en lång tid och har både förändrats samtidigt som han lyckats behålla vissa kvalitéer. Hans stående epitet ”med rätt att döda” antyder ett behov av att ge Bond en känsla av stabilitet, samtidigt som filmerna alltid speglar sin samtid. Detta syns i min analys av debatten som visar att åsikterna går isär om hur och vad som får ändras med 007, samt vad essensen av honom är. Bonds viktiga attribut kan både vara yttre och inre. Radioprataren Rush Limbaugh argumenterar för att Bond alltid har varit vit och att han alltid borde vara det. Limbaughs konservativa ideologi visar sig i sättet han argumenterar: Bonds skapare Ian Flemings vision av Agent 007 används som ett auktoritetsargument. Kenneth Burke menar att just hänvisningar till auktoriteter kan kritiseras för att vara konservativa. Limbaugh målar upp det som att hans åsikt går stick i stäv med *doxa*. Han försöker även sammankoppla åsikten ’Bond kan vara mörkhyad’ med idén att vita skådespelare skulle gestalta verkliga mörkhyade människor. Detta gör han möjligen för att sänka trovärdigheten hos sina meningsmotståndare.

Zack Tobin fokuserar på Bonds inre egenskaper och menar att en bra Bond ska vara tuff, stilig och sofistikerad. Han menar att det inte är något som är förknippat med hudfärg, utan att båda skådespelarna Denzel Washington och Idris Elba besitter dessa egenskaper. Tobin använder skådespelaren Sean Connery som ett föredöme för hur en god Bond ska vara, vilket blir ett typ av auktoritetsargument. Vidare så menar även Tobin att Bond tidigare har genomgått utseendemässiga förändringar. Daniel Craig, den senaste att gestalta Bond, är blond: detta bryter mot trenden med tidigare mörkhåriga skådespelare. Detta anser Tobin vara en grund för att Bond vidare kan förändras, och att utseenden inte är något skrivit i sten.

Båda parter lägger också stor vikt vid nationalitet. Tobin menar att Bond är brittisk och att Sean Connery, trots att han är skotsk, lyckats gestalta den brittiske agenten väl. Limbaugh däremot menar att Bond är skotsk med hänvisningar till Ian Flemings noveller om 007. Att

³¹ Roland Hulme, ”Should There Be a Black Bond?” 2/9 - 2015, <http://www.echoba.se/should-there-be-a-black-bond/> (2015-11-24).

Elba är britt ser Limbaugh som något som hindrar honom från att spela en bra Bond. Det båda parterna tillskriver alltså Agent 007 olika nationaliteter och använder dessa som argument för och mot Elba som Bond.

2 Internetforum och intersektionalitet

På Internetforumet *Flashback* diskuteras scenariot att Idris Elba skulle gestalta James Bond i tråden "Neger nästa Bond!".³² I skrivande stund är tråden uppe i 82 sidor och består av över 900 inlägg. Åsikterna kring en mörkhyad Bond går självklart isär, men merparten av de som skriver i tråden har en negativ inställning till att 007 skulle vara något annat än vit. Det finns två punkter som frekvent återkommer i tråden som jag tänker titta närmare på: 1) Relationen mellan nationalitet och hudfärg och 2) Jämförelsen mellan Bond och andra karaktärer.

2.1 Nationalitet och hudfärg

En viktig fråga för forumdebattörerna är att fastslå vad som definierar en äkta britt. Detta för att kunna motivera vad Bond, som är en symbol för Storbritannien, egentligen ska representera. Men det är också relevant för urskiljandet av vilka skådespelare som är briter på riktigt och därför i sin tur är (mer) kvalificerade för att ta sig an rollen som 007. Användaren "Manzanito" ger sin version av vad en äkta britt är:

Det spelar ingen roll om Idris är född i London, han blir inte britt för det. Han tillhör inte någon av de brittiska folkgrupperna, vilket är det enda riktiga sättet att mäta "brittiskhet" på. Genom att erkänna Idris och alla folkslag som inte är närbesläktade med briter, som briter, så nekar man till att det överhuvudtaget finns några brittiska folkgrupper.³³

Användaren "KuKluxKlan" har också en snäv bild av vad en britt är. Denne menar att "Agent 007, James Bond står för Brittisk stil, elegans, hyfs samt stort tekniskt kunnande. Vilka av dessa egenskaper besitter negern i allmänhet?". Användaren anser också att Idris Elba, som är född i London, är afrikan och inte britt.³⁴

I sin text "Whiteness: A Strategic Rhetoric" tar kommunikationsforskarna Thomas Nakayma och Robert Krizek upp tankesättet där hudfärg och nationalitet blandas ihop. I deras analys är det att vara vit och att vara amerikan som ses som synonymt: "[One strategy] confuses whiteness with nationality (a legal status conferred by social institutions). In this

³² *Flashback Forum*, "Neger nästa Bond!", <https://www.flashback.org/t1995930>, (2015-11-26).

³³ "Neger nästa Bond!", inlägg #299, <https://www.flashback.org/t1995930p25> (2015-11-26).

³⁴ "Neger nästa Bond!", inlägg #100 och #106, <https://www.flashback.org/t1995930p9> (2015-11-26).

depiction of whiteness, the vision of whiteness is bounded by national borders and recenters whiteness. Such a rhetorical move toward territorialization is a characteristic of an assemblage.”³⁵ Vidare menar Nakayma och Krizeks att förväxlingen mellan hudfärg och nationalitet även är ett fenomen inom brittisk kultur. De citerar litteraturprofessorn Paul Golroy som anser att det i Storbritannien kan ses som oförenligt att vara svart och brittisk.³⁶

James Chapman, professor inom filmvetenskap, reflekterar i sitt verk *License to Thrill* över skådespelarnas möjlighet att gestalta Bond som brittisk:

The character of Bond remains the most constant element of the films. It is to the eternal credit of the film-makers that they have resisted the attempts of American studio executives to cast a big Hollywood star as James Bond and have instead remained loyal to a group of actors who, if not all British themselves (they include an Australian and an Irishman), have nevertheless been capable of playing Bond as British. The Britishness of Bond has been central to the ideology of national identity which the films project ...³⁷

Att då försöka påvisa att Elba inte är brittisk, eller inte utstrålar en typisk ’brittiskhet’, kan alltså vara ett effektivt sätt för forumdebattörerna att visa att Elba inte är kapabel till att spela rollen som Bond. Argumentet att Bond borde spelas av en britt är det nog många som kan ställa sig bakom. Men för att det argumentet ska fungera mot Elba måste man köpa den rasistiska idén om att det är hudfärg som definierar om man är britt eller inte. Att vithet sammankopplas med Storbritannien kan dock vara svårt att komma ifrån. Paulina de los Reyes och Diana Mulinari, professorer i ekonomisk historia respektive genusvetenskap, diskuterar i deras verk *Intersektionalitet* filosofen Étienne Balibars syn på nationens roll i skapandet av ett utanförskap:

Den nationella statens konstituering kring ett territorium, ett språk och en självskrivna, ”ursprunglig” nationell befolkning gör det möjligt att etablera (och legitimera) en gräns mot dem som inte anses tillhöra nationen. De nationella identiteterna reproducerar på så sätt ett system av ojämlikhet och exkludering, där gemenskapen mellan oss har som förutsättning konfrontationen med och avståndstagandet från de andra.³⁸

³⁵ Thomas Nakayma och Robert Krizek, ”Whiteness: A Strategic Rhetoric”, *The Quarterly journal of speech* vol. 83, 1995:3, s. 500.

³⁶ Nakayama och Krizek 1995, s. 500-501.

³⁷ James Chapman, *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films*, New York: Columbia University Press 2000, s. 272.

³⁸ Paulina de los Reyes och Diana Mulinari, *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Malmö: Liber AB 2005, s. 30.

Eftersom James Bond är en symbol för Storbritannien, i tillägg till brittisk medborgare, så blir det extra känsligt vilken hudfärg han har. Skulle han porträtteras som mörkhyad kan det ändra bilden av vad som ses som typiskt brittiskt och möjligen på långt sikt påverka bilden av vad den nationella befolkningen och 'de andra' anses vara. En *Flashback*-medlem med användarnamnet "Magnet83" uttalar sig om brittiskhet på följande vis:

"Nation" är ett kollektiv av människor som delar egenskaper som språk, kultur, religion och etnicitet [...] Att proklamera att en brun indier eller kolsvart neger kan bli engelsman, skotte eller walesare är anti-brittiskhet då man helt öppet förnekar att det existerar ett brittiskt folk. De som har bestämt dessa absurditeter är en elit som besitter en öppen fientlig motvilja mot jordens vita folk och använder sig av dessa moraliska, lingvistiska och historiska felaktigheter av inga andra skäl än att ta ifrån briterna [...] deras identitet.³⁹

Med detta synsätt kan ändringen av James Bonds hudfärg till något 'obrittiskt' (inte vitt) närmast ses som en attack mot det brittiska folket. Istället för att valet av en mörkhyad skådespelare skulle ses som ett sätt att bredda innebörden av brittiskhet (det inkluderar både vita och svarta) så blir det en upplösning av begreppet: brittiskheten vattnas ut och förstörs om det delas av folk med olika hudfärger. Applicerar man Balibars teori på detta kan man tolka det som att personen bakom inlägget ser ett hot mot den brittiska gemenskapen om mörkhyade släpps in i den: då kommer 'de andra' saknas, och de behövs för att skapa samhörigheten. Med andra ord försvinner den gemensamma fienden.

I sin text "'An Englishman's Word Is His Bond': Is Bond English?" menar den engelske författaren Adam Roberts att Bond är en drömbild av hur engelsmännen vill vara: "Put it this way: Bond works not as gloss upon actual nationhood, but as a blatant piece of wish-fulfillment. Bond is not as we English are, but as we might wish to be."⁴⁰ Ser man på James Bond på det sättet blir alltså inte hudfärgen viktig för att spegla en äkta bild av det brittiska folket. Snarare så blir den en funktion för att visa en önskan av hur man vill att briter ska se ut. Vore Bond mörkhyad skulle det kunna antyda att den 'ideale britten' är svart. Det i sin tur är något som skulle vara förödande för den som anser att bara vita människor borde ses som briter.

³⁹ "Neger nästa Bond!", inlägg #322, <https://www.flashback.org/t1995930p27> (2015-12-01).

⁴⁰ Adam Roberts, "'An Englishman's Word Is His Bond': Is Bond English?", *James Bond in the 21st Century: Why We Still Need 007*, Glenn Yeffeth (red.), Dallas, TX.: BenBella Books: 2006, s. 177.

Filosofen Kenneth Burke diskuterar idealisering i sitt verk *A Grammar of Motives*. Han ser det bland annat som ett sätt att ena folk, vilket han beskriver med ett exempel om Platons idé om en ideal rättvisa:

Plato sought for [...] an 'ideal' justice that could be conceived as transcending all these different justices. The nature of language, in allowing readily for [...] 'higher levels of generalization,' encourages this search for an 'idea' of justice prevailing above and despite the many different 'justices,' or ways, necessarily embodied in a society that had developed quite a range of economic classes, each with its own properties and proprieties. Dialectally, any conflict between two concepts of justice can be removed by the adaption of a remoter term broad enough to encompass both ...⁴¹

I fallet James Bond blir det en idealbild av brittiskhet, istället för rättvisa, som eftersträvas. Liket de olika versionerna av rättvisa som Burke beskriver finns det också olika tolkningar av det innebär att vara brittisk. Man kan argumentera för att 007 inte besitter särskilt många 'typiska' brittiska drag eftersom Bonds brittiskhet måste vara bred för att kunna innefatta många (mer precisa) varianter av åskådarnas egna uppfattningar om vad det innebär att vara britt. Författaren och filmvetaren Lee Pfeiffer menar i sin text "Bland ... James Bland" att Bond är en outvecklad rollfigur: " ... the Bond films have always steered clear of providing in-depth background information about their central character - thus making Bond the cinematic equivalent of the man who hides in plain sight. He's the most visible presence in each film, but on the aggregate, the least interesting."⁴² Att Bonds personlighet och bakgrundshistoria inte är i fokus i filmerna kan vara en del av det som gör det möjligt för honom att vara en brittisk ikon. Ju mindre som sägs om honom lämnar mer till åskådarna att själva fylla i. Även om folk är överens om att Bond är 'typisk brittisk' så kan det ändå vara meningsskiljaktigheter kring vad det är som gör honom till just det. Majoriteten av Bonds personlighet är något som lämnas att byggas upp i varje enskilds besökares huvud och därför kan bilden av Bond skilja sig såpass mycket från person till person.

Bonds brittiskhet kan då alltså både ha en enande och splittrande effekt: folk kan enas kring att han är en brittisk ikon, och kanske till och med en idealbild, men samtidigt går åsikterna isär kring vad det är som gör han brittisk.

En annan effekt som kan följa av Bonds utvecklade personlighet, som ändå ständigt förändras över åren, är att hans yttre attribut ses som både mer viktiga samt det som är

⁴¹ Kenneth Burke, *A Grammar of Motives*, New York: Prentice-Hall 1945, s. 173.

⁴² Lee Pfeiffer, "Bland ... James Bland", *James Bond in the 21st Century : Why We Still Need 007*, Glenn Yeffeth (red.), Dallas, TX.: BenBella Books 2006, s. 24.

konstant med honom. Oavsett vad de olika skådespelarna bakom Bond ha tillfört rollfiguren så är det lätt att se att en gemensam nämnare är att de är vita män (och att Bond därför alltid har varit en vit man). Pfeiffer resonerar kring Bonds föränderliga natur:

It is likely that the character will continue to evolve, and it may be that decades from now audiences will embrace a very different agent 007 than we have known. [...] As society's values change, concessions will always be made to the character to keep him in tune with modern audiences, but one hopes the producers continue their practice of not making the changes too drastic in order to maintain relevancy with the youth market - or I fear one day we may actually see a marquee that boasts the dreaded words: "Ludacris IS James Bond!"⁴³

Uppenbarligen är Pfeiffer öppen för att Bond förändras över åren, men varnar ändå för att inte göra för drastiska förändringar. Märkvärdt är att hans mardrömsscenario innebär att Ludacris, en afroamerikansk hip hop-artist och skådespelare, skulle ta över Bond-manteln. Att den amerikanska hip hop-kulturen ställs i kontrast mot Bond, (och den brittiska gentlemannakulturen?), inträffar också i forumtråden på *Flashback*. Användaren "zatzy" ställer frågor kring Elba som Bond: "Innebär detta att James Bond kommer att åka omkring i en pimpmobil istället för en Aston Martin? Kommer Dr Dre att göra ledmotivet till filmen? Och kommer Q att förse Bond med ganja istället för med vapen?"⁴⁴ Även Rush Limbaugh gör en liknande koppling när han ställer mörkhyade hip hop-artisten Jay-Z dryckesvanor mot Bonds Martini-drickande: "Jay-Z's favorite drink? How would I know what Jay-Z's favorite drink is? Ah, what would that be, Cristal? Yeah."⁴⁵ Det blir tydligt att det finns en syn på den amerikanska hip hop-kulturen, och svartheten förknippad med den, som en motpunkt mot det Bond är.

De los Reyes och Mulinari menar att: "I [kulturteoretikern Stuart Halls] tolkning, som hos många andra kritiska forskare, är 'ras' en relationell kategori som kopplar rasifierade former av underordning till de privilegier som associeras till vitheten."⁴⁶ Möjligen är det så att Bond starkt förknippas med en privilegierad överklass vilket i sin tur gör att han även förknippas med vithet. Om då hip hop-kulturen förknippas med underklass och svarthet så uppstår det då en konflikt om Bond skulle vara mörkhyad. Ska Bond representera den riktiga överklassen så måste han vara vit: den positionen är reserverad för just vita människor.

⁴³ Pfeiffer 2006, s. 31.

⁴⁴ "Neger nästa Bond!", inlägg #159, <https://www.flashback.org/t1995930p14> (2015-12-07).

⁴⁵ Rush Limbaugh, "Is There Any Lighthearted News?", *The Rush Limbaugh Show* 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news (2015-12-07). Cristal är ett champagnemärke som förknippas med många hip hop-artister: "Bubbles and bling", *The Economist* 8/5 2006, <http://www.economist.com/node/6905921> (2015-12-08).

⁴⁶ De los Reyes och Mulinari 2005, s. 60.

Det är även möjligt att se det som att Bond inte skulle kunna vara mörkhyad för att det inte skulle spegla hans filmvärld. Chapman lägger fram ett tänkbart sätt att se på Bond-filmerna:

[T]he Bond films work in much the same way as the original Ian Fleming books, creating a fantasy world of [...] one in which the decline of British power never took place. The sexist and patriotic values of the Bond films, therefore, rather than being criticized for their lack of political correctness, should be seen as the essential ingredients which make the Bond films so distinctive.⁴⁷

Det kan alltså ses som symboliskt viktigt att James Bond är en vit man just så att han kan reflektera den, något bakåtsträvande, fantasivärld han existerar i. Då skulle det vara av tematiska skäl, snarare än brist på brittiskhet hos Elba, som skulle vara argumentet mot honom som skådespelarval. Användaren "Arctic Monkey" i *Flashback*-tråden "Neger nästa Bond!" ser "Vissa problem med att Bond ändå till viss del symboliserar konservatism, den brittiska reliköverklassen och de traditionella aristokratiska idealen och då kanske det kan bli lite knäppt med en svart skådis. De koloniala aspekterna i Bonds polisande världen över blir ju lite bakvända i alla fall."⁴⁸ Önskan om att behålla Bond vit i det här fallet är då inte förknippat med bilden av att en äkta britt är vit. Snarare så blir det en fråga om vad som utmärker Bonds varumärke och om det kan vara just filmernas konservativa hållning.

2.2 Bond i relation till andra

Rollfiguren John Shaft, mest känd från filmen *Mitt namn är Shaft* (1971), nämns märkbart många gånger i tråden "Neger nästa Bond!": söker man inom tråden på ordet 'Shaft' får man hela 40 träffar på olika inlägg. En återkommande jämförelse är att James Bond som svart vore lika märkligt som om Shaft vore vit. Användaren "Fiskmånglaren" skriver: "Tycker ni att man skulle göra en vit Shaft? Trodde inte det! Inte heller en svart Bond."⁴⁹ Forummedlemmen 'AbrahamLincoln' verkar även hen se samma problem: "Man kan fan inte ha en neger till Bond. Lika störande som att se Shaft med en vit skådis. Nu får de fan lägga av."⁵⁰

Shaft och Bond har sina likheter: de är båda actionhjältar, maskulina och väletablerade över flera filmer. Frågan är om vikten av deras hudfärg är den samma? *Mitt namn är Shaft* nämns som en film inom blaxploitation-genren i *A Dictionary of Film Studies* av Annette Kuhn och Guy Westwell, professorer inom filmvetenskap. Kuhn och Westwell definierar

⁴⁷ Chapman 2000, s. 272-273.

⁴⁸ "Neger nästa Bond!", inlägg #41, <https://www.flashback.org/t1995930p4> (2015-12-01).

⁴⁹ "Neger nästa Bond!", inlägg #635, <https://www.flashback.org/p42937951#p42937951> (2015-12-08).

⁵⁰ "Neger nästa Bond!", inlägg #55, <https://www.flashback.org/p40065947#p40065947> (2015-12-08).

blaxploitation på följande vis: ”A variant of the exploitation film [...] starring black actors in key roles, and originally intended for black urban audiences. [...] the films share many characteristics, including strong black protagonists with anti-authoritarian attitudes, predominantly black urban settings ...”⁵¹ Författaren David Walker menar att genren kan ses som en reaktion mot hur filmvärlden myllrade av enbart vita rollfigurer:

In a society inundated with pop culture icons that were white, the black heroes of the blaxploitation films provided a needed respite from characters like James Bond and cinematic icons like John Wayne. For arguably the first time since the invention of motion pictures, there were finally larger-than-life black heroes who saved the day, often by standing up to the dominant oppressor (a.k.a. whitey).⁵²

Enligt James Chapman kan man se Bond-filmer som blandningar av ”imperialistiska spionthrillers” och ”stora högljudda actionfilmer”.⁵³ De imperialistiska dragen i Bonds värld gör att hans antagonister ser väldigt annorlunda ut från Shafts. Populärkulturforskaren John G. Cawelti ser, något kritiskt, på Bond-skurkarna på följande vis: ”The British Empire and its white Christian civilization are constantly in danger of subversion by villains who represent other races or racial mixtures.”⁵⁴

På ena sidan har vi då Shaft – en rollfigur vars filmer är en del av en rörelse med anti-auktoritära drag och där skurkarna ofta var vita. På andra sidan har vi Bond-filmerna med imperialistiska toner, där hotet mot Storbritannien (eller världen) ofta utgörs av allt annat än vita. Det kan vara filmernas motsatta förhållande till ’ras’ och auktoritet som gör det naturligt att jämföra dem när Bonds hudfärg kommer på tal.

En skillnad jag ser mellan Shaft och Bonds förhållande till deras respektive hudfärg är att Shaft i första hand måste vara svart (för att gå emot vithetsnormen i Hollywood) medan Bond i första hand måste, av varumärkesskäl, vara brittisk och till följd av det också ’måste’ vara vit (eftersom brittisk nationalitet är så starkt förknippat med vithet.) *Flashback*-användaren ”cunthunter” verkar se en liknande skillnad och kopplar Bond först och främst till en nationalitet: ”Bond har aldrig handlat om hudfärg utan brittisk underrättelse-action. Så länge inte Bond snackar med amerikansk nigguh mothefucking respect ma g [märk hur

⁵¹ Annette Kuhn och Guy Westwell, ”Blaxploitation”, A Dictionary of Film Studies, Oxford University Press 2012, online ed.

<http://www.oxfordreference.com.ezproxy.its.uu.se/view/10.1093/acref/9780199587261.001.0001/acref-9780199587261-e-0061#acref-9780199587261-section-101> (2015-12-08).

⁵² David Walker, Andrew J. Rausch och Christopher Watson, *Reflections on Blaxploitation : Actors and Directors Speak*. Blue Ridge Summit, PA: Scarecrow Press 2009, s. ix.

⁵³ Chapman 2000, s. 23.

⁵⁴ Chapman 2000, s. 29.

amerikansk ghetto/hip hop-kultur igen sätts som motsats gentemot Bond] så spelar hudfärg ingen roll.” Hen menar också att ”Blaxploitation [...] var skapat av svarta till en svart minoritet eftersom svarta på 50-80 talet ofta målades upp som offer eller enbart skurkar i filmer. Blaxploitation ville skapa en positiv bild av en svart hjälte som gjorde gott i deras områden. Så nej det hade inte vart samma som om en vit hade spelat Shaft.”⁵⁵

Bond har väldigt många blickar på sig och förmedlar, enligt Chapman, en brittiskhet till en världsomspännande publik: ”What the Bond films present is an image of Britishness carefully packaged for the international market.”⁵⁶ I sin text ”Retorik och intersektionalitet: Sojourner Truth, Zlatan Ibrahimović och renhetens paradox” beskriver litteraturvetaren Annika Olsson hur bilden av ett subjekt kan förändras: ”Subjekt blir i ett intersektionellt perspektiv både rörligt och relationellt betingat, ständigt interagerande med och påverkat av de möjligheter och erfarenheter som olika positioner och strukturer skapar beroende på vilken situation, tid och plats kroppen befinner sig i och betraktas igenom.”⁵⁷ Ser vi på Bond som ett subjekt och som någon som vill förmedla brittiskhet, så inser vi att han måste förändras över tid. Bilden av brittiskhet är inte den samma idag som när Bond först skapades, och därför kan inte han heller vara helt likadan. Han har alltså inte samma möjligheter eftersom han inte befinner sig i varken samma tid eller situation. Men än idag kan nog den internationella publiken ha en idé av att brittisk nationalitetstillhörighet är sammanlänkat med vithet, vilket gör att Bond fortfarande är ’fast’ i sin vita kropp.

Vidare menar Olsson att subjekt ”förändras därför att de blir betraktade på olika vis av olika människor, men också för att deras eget subjektskapande skiftar. Det finns ingen fast identitetskärna att upptäcka eller avtäcka. Subjektet är istället ett jag som ständigt görs i relation till något eller någon.” Hon betonar även att kroppen är central för hur subjektet betraktas.⁵⁸ Bond är beroende av att publiken ’godkänner’ hans brittiskhet, för att sälja in filmerna han är med i. Detta gör att han i stor grad formas av bilden som åskådarna har, och han görs i relation med hur publiken ser på Bond samt brittiskhet. Kroppen, inkluderat hudfärgen, är möjligen extra central när det gäller Bond, eftersom hans personlighet kan anses vara outvecklad och föränderlig (vilket jag tog upp under förra rubriken.) Men Bonds kropp har en annan möjlighet för förändring än Shafts: eftersom bilden av typisk brittiskhet kan breddas till att inkludera mörkhyade så kan också Bond bli svart, men en stor del av Shafts

⁵⁵ ”Neger nästa Bond!”, inlägg #61, <https://www.flashback.org/p40066337#p40066337> (2015-12-10).

⁵⁶ Chapman 2000, s. 274.

⁵⁷ Annika Olsson, ”Retorik och intersektionalitet: Sojourner Truth, Zlatan Ibrahimović och renhetens paradox”, *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, Otto Fischer, Patrik Mehrens och Jon Viklund (red.), Ödåkra: Retorikförlaget 2014.

⁵⁸ Olsson 2014, s. 292.

rollfigur bygger på att han är mörkhyad – och bilden av vem som är mörkhyad/svart menar jag inte är (lika) föränderlig som bilden av vad det innebär att vara brittisk.

Tanken av att subjektet saknar en fast identitetskärna går väl ihop med tankarna om att Bond förändras i takt med hans publik. Det som Bond som subjekt oftast står i relation till är då den samtida publiken och dennes värderingar, vilket förklarar varför Bond som rollfigur ständigt utvecklas. Kanske är det så att Bond, i egenskap av fiktiv karaktär, är extra svår att få grepp om som subjekt: hade han ens kunnat haft en identitetskärna att upptäcka hade den sett olika för varje skådespelare som tolkat Bond på sitt egna sätt. Även olika regissörer väljer att lyfta fram olika drag och egenskaper hos den hemlige agenten.

Varumärket Bond är alltså inte helt utlämnat i publikens våld. Människorna bakom James Bond kan vara med och förändra bilden av honom och brittiskhet. Olsson menar att "[j]ag [som människa] har möjligheter att påverka mitt liv och även välja mitt liv, men alltid inom vissa ramar. Dessutom sker alltid mina val i relation till andras val. Processerna hänger ihop och interagerar ..." ⁵⁹ I detta fall är det snarare ett varumärke än en människa som kan förändras, men det är fortfarande intressant att se på möjligheterna och ramarna som finns för förändringen. Det kan man se på det tidigare exemplet om Daniel Craigs blonda Bond. Trots att många var skeptiska till Craigs hårfärg på förhand så är han idag en etablerad 007 med sina fyra Bond-filmer i sitt bälte, och kritiken över hans blonda hår tycks inte vara lika frekvent.

Bond-filmerna måste dock alltid förhålla sig till sina föregångare. När filmen *I hennes majestäts hemliga tjänst* (1969) släpptes mottogs den ljummet av publik och kritiker. Chapman menar att filmen var för olik de tidigare i serien samt att den följde sin romanförlaga för mycket: "... this fidelity to the original is out of step with the direction of the series as a whole ..." ⁶⁰ Att det var den enda Bond-filmerna med ett olyckligt slut tror Chapman kan vara en anledning till att den drog in relativt lite pengar. Han menar att det även kan ha berott på att publiken inte var intresserad av att se någon annan än Sean Connery som Bond. ⁶¹ George Lazenby, som tagit över rollen som Bond, möttes av blandad kritik men blev framför allt sågad - bland annat på grund av hans utseende. ⁶² Följande filmer efter *I hennes majestäts hemliga tjänst* tog avstånd från sina romanförlagor. ⁶³ Det kan visa på att det dåliga

⁵⁹ Olsson 2014, s. 291.

⁶⁰ Chapman 2000, s. 137.

⁶¹ Chapman 2000, s. 146.

⁶² Chapman 2000, s. 145. Leah Rozen, "50 Years of James Bond: George Lazenby, One-Hit Wonder?", *BBC America* 2012, <http://www.bbcamerica.com/shows/blog/2012/10/50-years-of-bond-george-lazenby-one-hit-wonder> (2015-12-14).

⁶³ Chapman 2000, s. 150.

mottagandet hjälpte att forma bilden av filmserien och rollfiguren James Bond, samt att de båda har tydliga begränsningar när det kommer till att forma sin identitet.

Det är inte bara fiktiva karaktärer som Bond jämförs med. I *Flashback*-tråden är ett återkommande argument frågan hur det skulle se ut om en vit skådespelare porträtterade en verklig mörkhyad person, till exempel Nelson Mandela eller Barack Obama. James Bond likställs alltså med icke-fiktiva människor. Användaren "sueco2" går så långt som att påstå att "James Bond är lika verklig för de flesta som Nelson Mandela"⁶⁴. Denna syn på Bond gör det såklart svårare att ändra saker hos honom: hur mycket kan eller får man egentligen ändra på en riktig person? Något som komplicerar det sättet att se på Bond är att han inte har någon egentlig egen talan. Även om han kan uppfattas verklig så är han trots allt fiktiv och kan inte ge en egen bild av sig själv. När Olsson diskuterar fotbollsspelaren Zlatan Ibrahimovic menar hon att bilden folk har av honom skiljer sig markant från bilden han har av sig själv. Även om folk inte ser på honom som svensk så betraktar han sig som det. Olsson menar att "Han betonar [...] skillnaden mellan hur han ser på sig själv och hur han betraktas och beskrivs av andra."⁶⁵ Men i fallet James Bond finns alltså inte den aspekten. Även om regissörer, skådespelare eller självaste Ian Fleming kan försöka beskriva vem Bond är så blir det bara olika uppfattningar och betraktelser av hans person. James Bond existerar egentligen enbart i olika personers syn av honom.

Sammanfattning av analysdel 2

I *Flashback*-tråden "Neger nästa Bond!" återfinns en rad olika argument mot att Idris Elba skulle spela Bond. Bland annat menar användaren "Magnet83" att enbart vita kan vara briter, och att de som menar annat är fientliga mot vita. Filosofen Étienne Balibar anser att en nation skapar en gemenskap kring en 'ursprungsbefolkning' som står i kontrast mot resterande folkgrupper. Skulle Bond bli mörkhyad är det möjligt att det skulle hota den här gemenskapen, då en ikon för Storbritannien blir mörkhyad, och gränsen mellan 'ursprungsbefolkningen' (vita) och 'de andra' (mörkhyade) suddas ut. Det är möjligt att Bond fungerar som en idealbild för hur en britt ska vara. I sådana fall är det möjligt att Bonds, enligt filmvetaren Lee Pfeiffer, utvecklade personlighet hjälper honom att vara en idealbild. Logikern Kenneth Burke menar nämligen att en idealbild måste vara bred för att kunna ena folk med olika åsikter under den. Bonds få personlighetsdrag gör det då möjligt för folk med

⁶⁴ "Neger nästa Bond!", inlägg #147, <https://www.flashback.org/p40072003#p40072003> (2015-12-22).

⁶⁵ Olsson 2014, s. 298.

olika tankar om brittiskhet att se på honom som en ikon eftersom publiken, i sin egna huvuden, kan skapa olika bilder av hans personlighet.

Bond ställs ofta i kontrast mot amerikansk hip hop-kultur. Användare på *Flashback*, Pfeiffer och Limbaugh väger alla Bond mot hip hop-kulturen på ett sätt eller annat. Det kan vara så att Bond starkt förknippas med överklass, som förknippas med vithet. Detta gör det naturligt att hans motsats skulle vara underklass, vilket i sin tur förknippas med svarthet och hip hop. Det är även möjligt att se Bonds filmvärld som en konservativ fantasi. Filmvetaren James Chapman lägger fram ett sätt att se på Bond-filmerna som en filmserie där briter aldrig tappat sin makt. Att Bond är vit (och man) skulle då vara för att han representerar en konservativ fantasivärld, och att den konservativa touchen filmerna har är en viktig del av James Bonds varumärke.

Rollfiguren John Shaft jämförs ofta med James Bond i tråden ”Neger nästa Bond!”. Många användare menar att Shaft, som är en mörkhyad ikon, aldrig skulle kunna vara vit och jämför det med en mörkhyad James Bond. Shaft och Bond har tydliga skillnader – Shafts filmer är ofta anti-auktoritära och skurken är vit, medan Bonds skurkar oftast är allt förutom vita och hans filmer har imperialistiska drag. En tydlig skillnad jag ser mellan deras relation till deras respektive hudfärg är att Shaft måste vara svart (för att gå emot vithetsnormen som en del av blaxploitation-genren) medan Bond måste vara brittisk (och därför är vit för det förknippas med brittiskhet).

Ser vi på Bond som ett subjekt så ser man att han har möjlighet till förändring. Litteraturvetaren Annika Olsson menar att ett subjekt alltid skapas i relation till andra. Detta betyder att Bond alltid skapas i samband med sin nutida publik och deras uppfattning av vad brittiskhet är. Bond har dock som alla subjekt begränsningar för hur sina förändringar. Ett exempel är när George Lazenby tog över rollen som Agent 007. Det togs inte väl emot i sin samtid, vilket bland annat ledde till att följande filmer tog avstånd från sina novellförlagor, i motsats mot hur *I hennes majestäts hemliga tjänst* (George Lazenbys enda Bond-film) hade följt sin novell noga. Att Bond ofta jämförs med verkliga personer i ”Neger nästa Bond!” kan även det visa på fler begränsningar. Eftersom Bond närmast uppfattas som verklig kan det göra att han blir svårare att ändra på. Att Bond i själva fallet inte finns på riktigt gör dock att han inte kan betona skillnaden på hur han uppfattas och vem han verkligen är: han finns trots allt bara som de bilder olika människor har av honom.

Diskussion

I båda mina analysdelar är det tydligt att Bond starkt förknippas med sin nationstillhörighet. Den nationstillhörigheten, oavsett om den är engelsk, skotsk eller brittisk, används som ett argument för vilka som kan, och borde, få spela Bond. Jag menar att båda mina analyser visar på att debatten om Elba som Bond till stor del handlar om definition: vem James Bond är, vad det innebär att vara brittisk och vad Bond-filmerna är idag. Det har varit retoriskt intressant att titta närmre på denna debatt, eftersom jag menar att det är en diskussion där en publik argumenterar om en avsändare (Bond) och på vilket sätt han bör tolkas, och vem han faktiskt är. Publiken i detta fall har också en stor makt över avsändaren eftersom hans främsta syfte är att försöka leva upp till åskådarnas förväntningar om vem han är. Med andra ord måste han lyckas övertyga publiken om att han fortfarande är gamla hederliga Bond, samtidigt som han ska vara anpassad till sin moderna publik.

Efter att ha gjort min analys blir det tydligt att James Bond är en stark symbol för en rad olika värderingar. Eftersom han representerar Storbritannien förknippas han med allt möjligt man kan förknippa just det landet med. Diskussionen om en mörkhyad Bond blir intressant för den lyfter fram värderingar om svarthet, brittiskhet och huruvida de är kompatibla med varandra. Jag menar att det är viktigt att retoriskt analysera diskurser kring kulturella ikoner så som Bond. Detta för att värdena som knyts till honom kan säga något om hur synen på en större grupp människor (mörkhyade, vita, briter ...) ser ut bland de som diskuterar ikonerna i fråga. I min analys har jag kunnat se hur Bond som kulturell ikon använts som argument både för att försöka skilja mellan grupper av människor samt för att sammankoppla olika grupper med varandra.

Bond anser jag ofta sammanlänkas med vithet. Något som visar på detta är att han vithet verkar ses lika viktig som John Shaft's svarthet, och då är den senare starkt förknippad med sin hudfärg. Förmodligen är Bonds brittiskhet en av sakerna som bidrar till att han sammankopplas med vithet - brittiskhet och vithet verkar gå hand i hand för många i materialet jag har analyserat. Samtidigt så har Bond, som brittisk ikon, hjälpt att forma bilden av brittiskhet vilket i sin tur kan betyda att han, som vit man, varit med och förankrat bilden av vithet och brittiskhet som något som hör ihop.

Något som jag fann intressant var den till synes starka länken mellan svarthet och hip hop som dök upp i diskussionen. Det verkade finnas en rädsla för att om Bond blev mörkhyad skulle en rad ändringar ske i Agent 007:s stil och personlighet. Bland annat att hans dryckesvanor och val av bilar skulle ändras till något som passar en amerikansk hip hop-stil

mer. Om detta beror på att vara mörkhyad förknippas så starkt med hip hop, eller att Bonds 'vita' levnadssätt ses som omöjligt för svarta att ta del av är svårt att säga. Förmodligen är det lite, eller mycket, av båda dessa saker som spelar in i rädslan för Bonds potentiella 'hip hop'-fiering och amerikanisering.

De flesta i mitt analysmaterial verkar vara överens om att Bond förmedlar en brittiskhet, eller åtminstone att det är det han ska göra. Åsikterna går sedan isär om vad som innefattas i denna brittiskhet och hur den ska ta sig i uttryck. Att Agent 007 inte borde vara mörkhyad verkar vara viktigt för folk med konservativa och/eller rasistiska åsikter. Detta för att en mörkhyad Bond både står för en stor förändring samt att det skulle vara ett slags 'bevis' för att även mörkhyade är briter. Vissa verkar även mena att det skulle fungera som en slags propaganda gentemot den 'äkta' vita brittiska folkgruppen. Och just denna syn på James Bonds potentiella hudfärgsförändring som propaganda är intressant. Att förändringen av Agent 007:s hudfärg skulle skicka ut ett budskap är självklart. Frågan är bara vad det budskapet skulle vara? Förhoppningsvis är det något jag i viss mån lyckats svara på i min uppsats. Åhörarna verkar tolka budskapet annorlunda beroende av deras åsikter kring hudfärger och nationstillhörighet: för vissa är en mörkhyad Bond propaganda mot vad det äkta brittiska folket egentligen är, för andra är det en okontroversiell bekräftelse av att mörkhyade kan vara briter och några menar att det är en populistisk förnyelse som går emot Bond-filmernas konservativa formel. Vem som skulle ses som avsändare av budskapet, och vad denna avsändare egentligen skulle vilja ha sagt med en hudfärgsändring, låter jag vara osagt. Uppenbart är det i alla fall beröra en stor grupp människor.

Hade jag haft mer tid, samt mer utrymme i min uppsats, hade jag gärna jämfört Bond-debatten med en liknande diskussion om en likartad ikon. Var tonläget och åsikterna likadana när ryktena gick att mörkhyade skådespelaren Will Smith skulle spela den traditionellt vite rollfiguren Steve Rogers/Captain America? Det hade kunnat vara intressant att se vilka olika värden knöts an till amerikanskhet och brittiskhet samt om de båda nationstillhörigheterna skulle ha olika relationer till 'ras'. Jag tror även att det hade varit givande att se vilka olika förutsättningar Bond och 'Cap' har för förändring i och med deras olika historier. Vill man ligga ännu mer i tiden så hade en jämförelse mellan Bond och den nye rollfiguren Finn i *Star Wars: The Force Awakens* (2015) kunnat vara av intresse. Både Finn, och mörkhyade John Boyega som spelar honom, har fått en del kritik för sin hudfärg. Kanske hade man i den analysen kunnat fokusera på förutsättningarna Boyega och Elba har, som mörkhyade briter med afrikanska föräldrar, att ta sig an en roll i en ikonisk filmserie. Vilken kritik får både rollerna och skådespelarna i egenskap av att de är mörkhyade?

Källor och litteratur

Amossy, Ruth, "How to Do Things with Doxa: Toward an Analysis of Argumentation in Discourse", *Poetics Today* vol. 23, 2002:3.

Benson, Raymond, "Can the Cinematic Bond Ever Be the Literary Bond?", *James Bond in the 21st Century: Why We Still Need 007*, Glenn Yeffeth & Leah Wilson (red.), Dallas, TX: BenBella Books 2006.

"Bubbles and bling", *The Economist* 8/5 2006, <http://www.economist.com/node/6905921> (2015-12-08).

Burke, Kenneth, *A Grammar of Motives*, New York: Prentice-Hall 1945.

Chapman, James, *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films*, New York: Columbia University Press 2000.

de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana, *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Malmö: Liber AB 2005.

Hietanen, Mika, "Fallasianalys för retoriker", *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, Otto Fischer, Patrik Mehrens och Jon Viklund (red.), Ödåkra: Retorikförlaget 2014.
—, "Topikernas teori och praktik", *Retorik och lärande. Kunskap – Bildning – Ansvar. Nordiska konferensen för retorikforskning (NKRF) 2014*, Sofi Qvarnström och Anders Sigrell (red.), Lunds universitet 2015. Under utgivning.

Hulme, Roland, "Should There Be a Black Bond?" 2/9 - 2015, <http://www.echoba.se/should-there-be-a-black-bond/> (2015-11-24).

Krizek, Robert och Nakayma, Thomas, "Whiteness: A Strategic Rhetoric", *The Quarterly journal of speech* vol. 83, 1995:3.

Kuhn, Annette och Westwell, Guy, "Blaxploitation", *A Dictionary of Film Studies*, Oxford University Press 2012, online ed.
<http://www.oxfordreference.com.ezproxy.its.uu.se/view/10.1093/acref/9780199587261.001.0001/acref-9780199587261-e-0061#acref-9780199587261-section-101> (2015-12-08).

Limbaugh, Rush, "Is There Any Lighthearted News?", *The Rush Limbaugh Show* 23/12 2014, http://www.rushlimbaugh.com/daily/2014/12/23/is_there_any_lighthearted_news.

—, "The Trump Movement Isn't About Conservatism – It's About Americanism", *The Rush Limbaugh Show* 2/9 2015,

http://www.rushlimbaugh.com/daily/2015/09/02/the_trump_movement_isn_t_about_conservatism_it_s_about_americanism (2015-11-03).

”Neger nästa Bond!”, *Flashback Forum*, <https://www.flashback.org/t1995930>.

Olsson, Annika, ”Retorik och intersektionalitet: Sojourner Truth, Zlatan Ibrahimović och renhetens paradox”, *Retorisk kritik. Teori och metod i retorisk analys*, Otto Fischer, Patrik Mehrens och Jon Viklund (red.), Ödåkra: Retorikförlaget 2014.

Perelman, Chaïm, *Retorikens imperium*, Ödåkra: Retorikförlaget 1977.

Pfeiffer, Lee, ”Bland ... James Bland”, *James Bond in the 21st Century : Why We Still Need 007*, Glenn Yeffeth (red.), Dallas, TX,: BenBella Books 2006.

Rausch, Andrew J., Walker, David, och Watson, Christopher, *Reflections on Blaxploitation : Actors and Directors Speak*. Blue Ridge Summit, PA: Scarecrow Press 2009.

Roberts, Adam, ”An Englishman’s Word Is His Bond”: Is Bond English?”, *James Bond in the 21st Century : Why We Still Need 007*, Glenn Yeffeth (red.), Dallas, TX,: BenBella Books: 2006.

Rozen, Leah, ”50 Years of James Bond: George Lazenby, One-Hit Wonder?”, *BBC America*, <http://www.bbcamerica.com/shows//blog/2012/10/50-years-of-bond-george-lazenby-one-hit-wonder>. (2015-12-14).

Salamandra HB, ”Skottland”, *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/skottland> (2015-10-27).

The Scottish Government, ”Overview of Equality Results from the 2011 Census Release 2”, <http://www.gov.scot/Publications/2014/03/7340/16> (2015-10-27).

Shelton Lawrence, John, ”The American Superhero Genes of James Bond”, *James Bond in World and Popular Culture: The Films are Not Enough*, Robert G. Weiner, B. Lynn Whitfield & Jack Becker (red.), Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing 2011.

Tobin, Zack, "Does James Bond have to be white?", *Amherst Wire* 23/10 2014, <http://www.amherstwire.com/does-james-bond-have-to-be-white/> (2015-10-27).

Tännsjö, Torbjörn, *Konservatism* (Bildas ismer), Stockholm: Bilda Förlag 2001.

Wolrath Söderberg, Maria, *Topos som meningsskapare. Retorikens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation*. Ödåkra: Retorikförlaget 2012.